

<sup>24</sup> "Od preloma v časovni hierarhiji [...] je odvisen tudi korenit prevrat v ustroju umetniške podobe. Sodobnost v svoji "celoti", če tako rečemo (čeprav sploh ni celota), je načeloma in v bistvu nedokončana: z vsem svojim bistvom zahteva nadaljevanje, sega v prihodnost, in bolj ko dejavno in zavedno posega naprej, v prihodnost, bolj zaznavna in pomembna je njena nedokončanost. Kadar sedanost postane središče človekove usmeritve v času in svetu - tedaj čas in svet zgubita svojo sklenjenost (rus. zaveršennost'), tako njuna celota kakor tudi vsak posamični del. Korenito se spremeni časovni model sveta: svet postane svet, kjer ni prve besede (idealnega počela), zadnja pa še ni izrečena. Čas in svet postaneta v umetniško-ideološki zavesti prvič zgodovinska: pokažeta se sprva še nejasno in zbegano, kot nastajanje (rus. stanovenie, angl. becoming, fr. un devenir, ustreznica v slov. postajanje; op. JŠ), kot nenehno gibanje proti stvarni prihodnosti, kot enoten, izčrpen in nedokončan proces (rus. kak edinyj, vseohvatyvajuščij i nezaveršennyj process; angl. as a unified, all-embracing and unconcluded process; podč. JŠ). Vsak dogodek, naj bo kakršen koli že, vsak pojav, vsaka stvar, sploh vsak predmet umetniškega prikazovanja zgubijo svojo dokončnost (rus. zaveršennost', angl. completedness), svojo brezupno izoblikovanost (rus. beznažežnuju gotovost', angl. hopelessly finished quality) in nespremenljivost (rus. neizmennost', angl. completedness), ki so jo imeli v svetu epske "absolutne preteklosti", ločene z neprehodno mejo od trajajoče nedokončane sodobnosti. V stiku s sodobnostjo se predmet vključi v nedokončani proces formiranja sveta (rus. process stanovenija mira, angl. world-in-the-making, slov. postajanja) in dobi pečat nedokončnosti (rus. i na nego nakladyvaetsja pečat' nezaveršennosti). Naj bo časovno od nas še tako oddaljen - s stalnimi časovnimi prehodi je povezan z našo neizoblikovano sedanostjo, nanaša se na našo neizoblikovanost, na našo sedanost, naša sedanost pa sega v nedokončano prihodnost. V tem nedokončanem kontekstu se zgublja pomenska nespremenljivost predmeta: njegov smisel in pomen se obnavljata in razvijata, kot se razvija in obnavlja nadaljnji kontekst. To korenito spremeni ustroj umetniške podobe. Ta postane na poseben način aktualna. Znajde se v razmerju takšne ali drugačne oblike in stopnje - do življenjskega dogajanja, ki še traja, ki se ga tudi mi - avtor in poslušalci udeležujemo. Tako nastane korenito drugačno področje za gradnjo romanesknihi podob, področje, kjer prihaja do skrajno tesnega stika med predmetom prikazovanja in sedanostjo v njeni nedokončnosti, torej tudi prihodnostjo." (M. M. Bahtin, *Teorija romana*, Ljubljana 1982, str. 30-31).

## **Alenka Koron**

### **POSTSTRUKTURALIZEM V NARATOLOGIJI**

'Poststrukturalizem' je nerodna skovanka z neenotno rabo, kakršno zasledimo tudi na domačem teoretskem prizorišču. Na področju filozofije in humanistike se 'poststrukturalizem' pogosto uporablja kot krovna oznaka za razvejano, zlasti francosko filozofsko in humanistično produkcijo sredi in konec šestdesetih, morda še na začetku sedemdesetih, v obdobju, ko blestijo

predvsem Althusser (zgodovinski materializem), Derrida (kritika Husserla in metafizičnih predpostavk strukturalizma), Lacan (teoretična psihoanaliza), pa tudi Foucault, Deleuze in drugi. Prva tri imena omenja v zvezi s poststrukturalizmom npr. Rastko Močnik v spisu *Teoretik za vse čase*,<sup>1</sup> kjer skuša sicer osvetliti Jakobsonovo mesto v sodobni humanistiki znotraj in onkraj strukturalističnega obzorja. Ob "znotrajstrukturalistični" orientaciji uvrstitvi Jakobsonovega dela skicira Močnik ad hoc periodizacijo treh valov strukturalizma v humanistiki. Prvi naj bi bil "lingvistični" strukturalizem s središčnim časom v tridesetih letih (Trubeckoj, Benveniste, praški krožek), drugi val bi bil antropološki in psihoanalitični, "zunajlingvistični" strukturalizem v petdesetih letih (Lévi-Strauss, Lacan), tretji pa "semiotični" strukturalizem iz šestdesetih let (Althusser, Derrida, Barthes). Za tega se je pozneje uveljavil izraz poststrukturalizem, do katerega pa je sam izrazil kritičen, češ da je moden, sinkretičen in sploh neustrezen, ker zamegljuje epistemološki rez, s katerim se teoretska produkcija šele vzpostavlja in loči od ideološke; izraz "semiotični strukturalizem" je po njegovem ustreznější. Močnik pri tem ponavlja svoje že večkrat formulirano, vrednostno "zainteresirano" stališče, da je "večji del 'poststrukturalistične' produkcije pod epistemološkim rezom poprejšnjega strukturalizma in v glavnem opravlja ideološko eksploatacijo poprejšnje teorije".<sup>2</sup> Toda primeri, s katerimi Močnik argumentira svojo kritičnost do izraza, so vendarle mejni (Barthes, *Sistem mode*, Derrida, *Bela mitologija*, Althusser, *Lenin in filozofija*), zato je pač vprašanje, če bi bila tudi za nadaljnja dela istih "resnejših" avtorjev oznaka semiotični strukturalizem res v vsakem primeru ustreznější od poststrukturalizma.

Močnikova orientacijska periodizacijska shema se vsaj delno in predvsem nekoliko polemično navezuje še na Majerjev prikaz francoskega strukturalističnega gibanja (z bežno omembo predhodnikov, ruskih formalistov in čeških strukturalistov, in nekoliko obsežnejšo osvetlitvijo "sodobnega sovjetskega strukturalizma" v šestdesetih letih) v knjigi *Strukturalizem*,<sup>3</sup> napisani z marksistične kritične perspektive. V tem smislu npr. Majer priznava "nesporno znanstveno vrednost novim metodam in novim tehnikam", vendar je do tako imenovane izključitve zgodovinskosti dialektike in izključitve "revolucionarno-praktičnega modela spreminjanja sveta", ki da potiska humanistiko v vlogo "molčečega orodja obstoječe družbene pozitivitete",<sup>4</sup> izrazilo polemično naravnano. Toda ravno ta vidik ambivalentnosti strukturalizma je v ospredju obravnave, v kateri pravzaprav ne more seči onkraj ideoloških kriterijev in pretresati predvsem "znanstveno relevantnih" aspektov. Zanimivo pa je, da predstavlja po Majerju bistveno prelomnico v strukturalističnem gibanju leto 1968, od katerega naprej naj bi šlo za filozofsko sinkretičen (v tem se z Močnikom ujemata) poststrukturalizem. Po njegovem torej poststrukturalizem, ki ga predstavljajo imena, kot so Althusser in Foucault (s kasnejšimi deli), pa še Deleuze, Derrida in Kristeva, določajo prej (zunanje) historične okoliščine kot "vsebi-na" del, zaradi česar najbrž tudi ne razločuje semiotike od post-

strukturalizma.<sup>5</sup> Bistveno za poststrukturalizem je po Majerju sočasno branje Marxa, Engelsa, Heideggerja, Nietzscheja in Freuda "v strogi medsebojni artikulaciji".

Aktualna raba izraza poststrukturalizem pri nas pa se navezuje bolj na pomen, ki se je "prijel" po velikem izvozu francoske filozofije in humanistike v šestdesetih in sedemdesetih letih v ameriške akademske sfere, od koder je v osemdesetih letih vzvratno deloval ter se, prepleten s številnimi področji humanistike, širil spet nazaj v Evropo. Pri nas ga je v tem duhu, vendar v hkratni interakciji z zgoraj predstavljenim pojmovanjem, ki upošteva zgolj francosko produkcijo, oživila tudi diskusija o postmodernizmu. Kljub "koreninam" v filozofski problematiki se je torej poststrukturalizem uveljavil, delno tudi iz razlogov, ki jih sicer kritizira Močnik,<sup>6</sup> na mnogih področjih humanistike, med drugim tudi v literarnih raziskavah. A tudi na tem področju bi lahko bil ponovno sporen zaradi svoje provizoričnosti in ohlapnosti, kajti pod skupno streho združuje nadvse heterogene in divergentne literarnoteoretične orientacije, ki jih povezuje predvsem to, da so tematizirale različne problematične aspekte strukturalizma. Poststrukturalistične orientacije oziroma literarnoteoretične aplikacije pa lahko izvirajo iz marksizma, dekonstrukcije, različnih izpeljav in navezav na Bahtinove filozofskojezikovne koncepcije, feministične kritike, odmevov literarnohermenevtičnih konceptualizacij in teorij bralčevega odziva, teoretične psihoanalize in filozofije jezika, običajne govorice ter govornih dejanj.

Predpona 'post' torej termin – če že ne ravno parazitsko ali kako drugače pejorativno – neločljivo povezuje s strukturalizmom, ki je bil svoje čase prav tako modni termin in je tudi sam pod skupno streho povezal sorodne, sicer različno poimenovane predhodne pojave. Na posamezne pokazatelje te modnosti večkrat namiguje že Majer, ki se pri tem (pa tudi drugje v tekstu) sklicuje predvsem na Güntherja Schiwyja.<sup>7</sup> Vse to ravno ne olajšuje tematizacije vprašanja poststrukturalizma v naratologiji, katere inavguracija v "znanost o pripovedi" (Tzvetan Todorov, *Gramatika Dekameronu*, 1969) konec šestdesetih let potemtakem časovno sovпада z razcvetom semiotike oz. semiologije v Saussurovem smislu, tj. kot splošne vede o znakih, ali drugače (malce sinkretično) rečeno, z obdobjem nihanja številnih avtorjev med strukturalizmom in poststrukturalizmom. Tudi naratologija je namreč nekakšen termin s povratno delujočim učinkom. Problemski sklop, usmerjen k teoretičnemu proučevanju pripovedi v splošnem smislu in k proučevanju njenih formalnih sestavin ter njihovega funkcioniranja, torej sklop, ki ga je skušala sistematizirati naratologija kot novo nastala znanost, pa ima seveda mnogo daljšo tradicijo, ali bolje, več različnih tradicij (to so npr. ruski formalizem, nemška morfološka šola, angleški predhodniki *new criticism*): že pred institucionalizacijo naratologije je poleg tega nastalo kar nekaj sintez heterogenih tradicij (Kayser, Welck-Warren, Stanzel, Booth) z drugačnimi samooznakami lastnega početja in področja. Naratologija je te tradicije sprva zanemarila ali zaobšla, kasneje pa jih je interiorizirala, jih celo vzvratno preimenovala in sprejela v svoje

področje, ter se po obhodu v transatlantskih univerzitetnih središčih, v Izraelu ter mnogih odganjkih po evropskih centrih v osemdesetih letih nekako konsenzualno utrdila v enotno oziroma poenotujočo zbirno oznako.

Poststrukturalizem in naratologija imata torej – pogojno vzeto – nekakšno paralelno ali analogno genezo. Toda po svojih osnovnih težnjah in implikacijah so zgodnji zastavki naratologije konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let (Todorov, Genette idr.) povsem nasprotni poststrukturalizmu. Semiološke aspiracije v Saussurovem duhu, tj. težnje po univerzalni znanosti o znakih so npr. pri konstituciji naratološke "znanosti" funkcionirale kot okvir, ki je pravzaprav "kriv" za dokaj ohlapno določitev njenega predmeta. Ta predmet je resda pripoved, a z dodatkom, da je lahko literarna ali neliterarna, npr. historična, oralna ali pisna, a tudi neverbalna, likovna, filmska itd. Ohlapnost pri določitvi predmeta je gotovo oteževala bolj koncizno teoretizacijo. A tudi druga konceptualna določila, sistematika in metodologija so v bistvu temeljile v (funkcijskem) strukturalizmu. Naratologija se je pravzaprav postavljala kot nekakšna paradna disciplina tega časa. Za njeno vez s strukturalizmom je npr. simptomatično, da je v reprezentativnem zborniku *Qu'est-ce que le structuralisme?* (1968), v razdelku o poetiki, ki ga je napisal Todorov, izšla že varianta nekašne naratološke sinteze, imenovana tedaj sicer še "analiza literarnega diskurza".<sup>6</sup>

Vendar simbioza s "strukturalizmom" ni prav dolgo trajala. Izhodiščna kompleksnost in kontroverzna določitev samega predmeta je namreč že sredi in do konca sedemdesetih let in morda še na začetku osemdesetih inducirala razvoj naratologije po več tirih in v več smereh. Razvojne krake je mogoče grupirati v dve skupini oziroma v dve temeljni orientaciji: prva se navezuje na Proppova izhodišča v *Morfologiji pravljice* in se ukvarja s pripovedjo v smislu pripovedovanega, tj. označenca, oziroma z zgodbo in s strukturami vsebine (Bremond, Greimas, Adam idr.); njena poimenovanja varirajo od logike pripovedi, strukturalne semantike, narativne semiotike do narativne gramatike itd. Druga orientacija pojmuje pripoved kot poseben način (modus) pripovedovanja zgodbe in se ukvarja z relacijami med različnimi ravni pripovedi ter z artikulacijo pripovednih kategorij (Genette, Bal, idr.); krovna terminologija sicer ni enotna, vendar je manj pestra od prejšnje in teži k izrazu "naratologija". Med ti dve orientaciji pa se umeščajo bolj ali manj uspeli poskusi premoščanja in povezovanja obeh usmeritev (Chatman, Prince, Rimmon-Kenan idr.).

Sočasno z nastajanjem obsežnejših in ambicioznejših naratoloških sintez ter del, posvečenih urejanju instrumentarija in sistematskemu razvijanju kategorij, ali kvečjemu s kratkim faznim zamikom, tj. v drugi polovici sedemdesetih in predvsem v osemdesetih letih pa so nastala tudi res številna, a povsem drugačna, nesistematska dela in spisi z naratološkega področja: v njih so bili zajeti samo posamezni naratološki aspekti (npr. pripovedovanje, pripovednost, pripovedni čas, zaplet) in obravnavani s specifične idejne (filozofske, ideološke, feministične, psiho-

analitične itd.) perspektive. Shematično gledano bi bilo mogoče reči, da se je naratologija po eni strani "okužila" s poststrukturalizmom, oziroma da je preniknila v posamezne poststrukturalistične usmeritve in se staknila z njimi ter se pokazala kot uporaben, posebne osvetlitve vreden aspekt. Med takšnimi deli in avtorji naj omenim npr. le marksistično optiko pri Fredricu Jamesonu v delu *Politično nezavedno* (*The Political Unconscious*, 1981), feministično kritiko v delih avtoric, kot so Susan Sniader Lanser, Mieke Bal, Susan Suleiman in številne druge, psihoanalitično perspektivo pri Royu Schaferju, Shoshani Felman ali npr. avtorjih v zborniku *Lacan and Narration* (1984), ki ga je uredil Robert Con Davis,<sup>9</sup> pa tudi nelacanovsko psihoanalitično usmeritev npr. pri Petru Brooksu v knjigi *Reading for the Plot: Design and Intention in Narrative* (1984) itd. Skupna poteza tovrstnega pisanja je kritičnost do naratoloških kategorij in celo skepsa do naratološkega projekta sploh, predvsem pa opuščanje sistemov ter aplikacija posameznih segmentov naratologije v lastnem teoretskem kontekstu.

Vendar je z naštetimi "vzorci" zgolj fragmentarno evidentiran samo del poststrukturalistične ledene gore, kajti aplicirana naratologija, če jo lahko tako imenujem, je doživela pravo ekspanzijo v nekoliko modnih menjavah paradigem na različnih koncih sveta, predvsem pa v ameriškem prostoru, kjer se je povezala in premešala npr. še s teorijo bralčevega odziva. A tudi vzporedni tok naratoloških raziskav, bolj zvest prvotnim naratološkim konceptom in ambicijam, se je obilno okrepil in uveljavil poleg Amerike še posebej močno v Izraelu in praktično povsod po Evropi, zlasti seveda v Franciji, pa npr. na Nizozemskem, na Madžarskem, a tudi v Italiji, Španiji in drugje. Značilno za ta tok raziskav je, da se je v njem naratologija razvijala oz. se vsaj skušala razvijati čimbolj avtonomno, iz lastne tradicije, ter se trudila, z občasnim navezovanjem na semiotiko, dodelati kategorialni aparat in izčistiti področje svojega raziskovanja. Kljub vse večji sofisticiranosti svojega početja pa je ta smer pravzaprav zašla v nekakšno krizo, ki jo je celo sama diagnosticirala.<sup>10</sup> Manifestirala se je v perpetuiranju impresivnega aparata in neprestanem prenavljanju zapletene nomenklature ter njenem prilagajanju vsakokratnemu avtorskemu teoretskemu zastavku, ki je postalo prej ovira kot res učinkovit pripomoček in instrumentarij, ki povečuje zanesljivost analiziranja pripovedi: pojavili so se še problemi z aplikacijami itd.<sup>11</sup>

Ker pa so že temeljna izhodiščna določila naratologije vsebovala tudi transliterarne implikacije naratoloških fenomenov, je centrifugalna sila naratologije poleg jezikovnoteoretičnih strok zajela tudi filozofijo, celo logiko, filozofijo dejanja in filozofijo jezika ter filozofijo zgodovine, historiografijo, antropologijo, likovno umetnost, predvsem slikarstvo, film itd.<sup>12</sup> S tako raznolikimi in mnogoterimi razširitvami se je naratologija gotovo tudi že precej izmaknila območju poetike kot "notranje teorije literature", v okviru katere jo je npr. predvideval še Todorov, in morda celo širše pojmovanemu območju literarne teorije. Verjetno bi bilo tudi tovrstno širjenje naratologije mogoče povezovati s poststrukturalizmom, in sicer ravno v smislu, do katerega sta

bila kritična tako Močnik kot Majer, čeprav je vez s strukturalizmom pogosto že zabrisana in strukturalistične epistemološke postavke, koncepti in rešitve funkcionirajo le še kot že nekoliko oddaljene reference v procesu nastajanja in razvijanja nečesa novega. Seveda pa je to vprašanje še odprto za diskusijo.

Območje literarne teorije presega tudi Ricoeurjevo filozofsko-hermenevtično delo *Čas in pripoved* (*Temps et récit* I–III, 1983–85). Ricoeurja, ki je bil – kar je danes manj znano – eden prvih kritikov filozofskih koncepcij strukturalizma,<sup>13</sup> bi resda komaj lahko označili za poststrukturalista in mislim, da prištevanje njegovih del k poststrukturalizmu pravzaprav sploh ni v navedi. Vendar ga je zaradi pomembnosti treba omeniti vsaj med razširitvami naratologije. Ricoeur zajame v svojem obsežnem delu preučevanje pripovedi oziroma aristotelovsko pojmovanega zapleta ali intrige v okvir temeljite filozofske obravnave tradicije zahodnoevropskega pojmovanja časa od Avgušтина naprej. Po njegovem je namreč čas ireduktibilni del pripovedi, ki jo konstituira prav konfiguracija časa. Konfiguracija časa pogojuje tudi naše razumevanje pripovedi. Ricoeur sklene svojo analizo z diskusijo o hermenevtiki historične zavesti. Vendar pa se njegova obravnava tudi povsem konkretno in neposredno stika z naratologijo: v drugem delu namreč izpelje izčrpno analizo in kritiko projekta strukturalno-semiotične analize pripovedi.<sup>14</sup>

Modifikacije naratologije na prehodu iz strukturalizma v poststrukturalizem je mogoče najbolje ponazoriti s primerom; najprimernejši avtor za to je nemara prav Roland Barthes. Ta velja s svojimi deli, kot so *Mitologije* (*Mythologies*, 1957), *O Racinu* (*Sur Racine*, 1963) in *Elementi semiologije* (*Éléments de sémiologie*, 1964) po splošnem soglasju za strukturalista ("trdega" strukturalista), glede dela *Sistem mode* (*Système de la mode*, 1967) pa npr. že ni več soglasja; običajno velja za strukturalistično, vendar obstajajo tudi popolnoma nasprotna mnenja.<sup>15</sup> Tudi programatični tekst francoske naratologije, znani *Uvod v strukturalno analizo pripovedi* (*L'introduction à l'analyse structurale du récit*, 1966, uvodni članek v tematsko 8. številko revije *Communications*) je v bistvu strukturalističen tekst, pisan v stilu Jakobsona, Lévi-Straussa in drugih. V analizo pripovedi, ki mora uporabljati deduktivne procedure in stremeti k dekronologizaciji in logicizaciji pripovedi, je Barthes uvedel hierarhijo treh pripovednih ravni, funkcij, akcij in pripovedovanja, ter "funkcijsko" analizo katalizatorjev in indeksov, indikatorjev psihologije oseb, atmosfere itd. Pri obravnavanju komunikacije v pripovedi je mesto in vlogo pripovedovalca v pripovedi opredelil kot pripovedne instance ter se tako naslonil neposredno na lingvistiko in na Benvenista. V svoji zasnovi strukturalne analize pripovedi je upošteval pravilo imanence oziroma t. i. zapore členov in se ustavil pri diskurzu – predvidel ni nobenih transdiskurzivnih enot – podobno kot se je lingvistika ustavila pri stavku.

Toda že naslednje delo z naratološko problematiko, *S/Z* (1970, študija o Balzacovi noveli *Sarrasine*), se že preveša v poststrukturalizem. Barthes je tu opustil strukturalnoanalitične nastavke, hierarhiziranje plasti pripovedi, funkcijsko raz-

členbo in homologijo z lingvistiko sploh. Namesto k (obči) strukturi teksta se je preusmeril k "strukturaciji" in se v ta namen lotil linearne členitve konkretnega novelističnega teksta, ki pa je seveda bolj ali manj poljubna. Prav tako je opustil imanenti-stično omejitvev na sam tekst oziroma na diskurz in z vzpostavitvijo intertekstualnih kodov, ki presegajo diskurzivno raven (takšni so semični, kulturološki ter simboli kod), dejansko povezal pripovedovanje v noveli z drugimi, nelingvističnimi, tekst presegajočimi družbenimi, ekonomskimi in ideološkimi sistemi. Toda zamisel o petih intertekstualnih kodih po drugi strani še vedno podpira ideja o "strukturno" obvladljivih galaksijah smislov, ki prečijo tekst, s čimer se še ohranja tudi vez s strukturalističnim (semiotičnim) projektom. Presenetljivo, ampak upoštevajoč Barthesove v aktualni diskusiji o literarnem modernizmu temelječe ideje o pisljivih (scriptible) tekstih z aktivnim receptorjem in tradicionalnih, berljivih (lisible) tekstih, ki jih samo pasivno beremo, ali drzno, provokativno tezo o smrti avtorja, ki jo nadomesti rojstvo bralca, obenem povsem razumljivo pa je, da iz njegove koncepcije smisla oziroma smislov pripovedi izpade subjekt: pripovedovalec v S/Z ni tematiziran, pred nami je samo še jezik in tekst, ki je vedno intertekstualen, tj. preklaplja se na predhodni tekst oziroma tekste in nadaljuje neko tekstno izročilo.

Barthes je zagotovo med najbolj komentiranimi avtorji prehoda iz strukturalizma v poststrukturalizem. Vendar bom tu omenila samo nekaj značilnih komentarjev. Skupaj z nekaterimi drugimi predstavniki naratologije v širšem smislu (Propp, Greimas) je npr. Barthesa v knjigi *Politično nezavedno* (*The Political Unconscious*, 1981) v marksističnem "intertekstu" historiziral Fredric Jameson, v smislu simptomov in pričevanj o spremenjenem doživljanju subjekta v potrošniški družbi poznomonopolističnega kapitalizma.<sup>16</sup> Barthesa je kritično obravnaval tudi Terry Eagleton v svoji *Literarni teoriji* (*Literary Theory*, 1983) in sicer v poglavju o poststrukturalizmu, medtem ko je prvo obdobje razvoja naratologije po institucionalizaciji v znanost obdelal še v poglavju o strukturalizmu in semiotiki.<sup>17</sup> Tudi Eagleton je Barthesa v bistvu historiziral, ko ga je umestil v tok poststrukturalističnega mišljenja, kajti podobno kot že pri nas Majer je interpretiral poststrukturalizem kot produkt mešanice evforije in razočaranja po političnem porazu študentskega gibanja 1968, ki je prinesel s seboj odpoved političnemu angažmaju in sistemski, "holistični" teoretski praksi ter sprožil razcvet skepticizma v akademskih krogih. Kritično Eagletonovo stališče, ki meri na kasneje še stopnjevano Barthesovo hedonistično, samovoljno in samozadovoljno teoretsko igro, je implicirano tudi v trditvi, ki sklepa prikaz S/Z, da "za poststrukturalizem ne obstaja jasna meja med 'kritiko' in 'ustvarjanjem': oba načina sta vsebovana v 'pisavi' kot taki".<sup>18</sup> Odmev posebne vrste predstavlja bolj afirmativna ameriška recepcija, iz katere pa bi, da se tako posredno vrnem spet k domačim odzivom, opozorila samo na Rosalind Krauss, ker je bil slovenski prevod njenega članka, ki je prvotno izšel 1981, objavljen tudi pri nas.<sup>19</sup> Avtorica prepozna Barthesov S/Z tako kot tudi

Derridajeva dela za paraliterarni tekst in ga z argumentacijo, ki na prvi pogled spominja na Eagletona, a vendar nakazuje drugačno, vrednostno manj obremenjeno gledanje, uvrsti med literarne izdelke postmodernizma: "Če je bilo eno od načel modernistične literature ustvariti delo, ki bi izsillilo refleksijo pogojev svoje lastne konstrukcije, ki bi terjalo branje kot mnogo zavestnejše kritiško dejanje, potem ni čudno, da bi moral biti medij postmodernistične literature kritiški tekst, predelan v paraliterarno formo."<sup>20</sup>

In za sklep? Sodeč po nepretrganem izhajanju naratoloških knjig je očitno, da centrifugalna sila naratologije še ni zgubila zagona. Vse bolj aktualno postaja zato vprašanje, kako se bo pravzaprav usmerila naratologija po poststrukturalizmu. Nastavke za razmišljanje v to smer bi bilo mogoče poiskati že v dveh reprezentativnih tematskih številkah revije *Poetics Today* (11, 1990, št. 2, 4), naslovljenih *Znova obiskana naratologija* (*Narratology revisited I-II*). Možnosti je dovolj, odgovor pa bo najbrž, kot v vseh zgodbah, "paleonaratološki": v iskanju.

#### OPOMBE

<sup>1</sup> R. Močnik: *Teoretik za vse čase*, v: Roman Jakobson, *Lingvistični in drugi spisi*, Ljubljana, ŠKUC, Filozofska fakulteta, 1989, str. 255-275.

<sup>2</sup> Prim. R. Močnik, n. m., str. 256-258.

<sup>3</sup> B. Majer: *Strukturalizem*, Ljubljana, Komunist, 1978<sup>2</sup>.

<sup>4</sup> Prim. n. d., str. 100.

<sup>5</sup> Že Majer pravzaprav razvije prvo, nekoliko manj precizno formulirano periodizacijo strukturalizma. Prva faza je lingvistični strukturalizem, prehod od predfilozofske k filozofski fazi predstavljajo prvi Lévi-Straussovi in zgodnji Lacanovi spisi. Drugo, filozofsko fazo nato predstavljajo zgodnja Althusserjeva in Foucaultova dela, po letu 1968 pa gre že za poststrukturalizem. Prim. n. d., str. 6-13.

<sup>6</sup> Prim. R. Močnik, n. d., str. 256-257.

<sup>7</sup> Prim. G. Schiwy: *Der französische Strukturalismus: Methode - Ideologie*, Reinbek bei Hamburg, Rowohlt, 1969, str. 13-35.

<sup>8</sup> T. Todorov: *L'analyse du discours littéraire*, v: Oswald Ducrot, Tzvetan Todorov, Dan Sperber, Moustafa Safouan, François Wahl, *Qu'est-ce que le structuralisme*, Paris, Seuil, 1968, str. 108-152. Zgodnejša verzija tega teksta je izšla že leto prej v T. Todorov, *Littérature et signification*, Paris, Larousse, 1967, str. 51-89, vendar je bila za novo objavo precej spremenjena.

<sup>9</sup> Zbornik je bil ocenjen tudi pri nas. Prim. Aleš Pogačnik: *Robert Con Davis (ur.), Lacan and narration: The psychoanalytic difference in narrative theory*, Primerjalna književnost 12, 1989, št. 1, str. 86-89.

<sup>10</sup> Prim. M. Bal: *Tell-Tale Theories*, *Poetics Today* 7, 1986, št. 3, str. 555. Značilen je tudi članek Christine Brooke-Rose *Whatever Happened to Narratology*, *Poetics Today* 11, 1990, št. 2, str. 283-293.

<sup>11</sup> O tem prim. tudi Gerald Prince: *A Dictionary of Narratology*, Aldershot, Scholar Press, 1988, str. VII-VIII.

<sup>12</sup> Primer tovrstnega centrifugalnega delovanja naratologije je npr. zbornik: W. J. Thomas Mitchell (ur.), *On Narrative*, Chicago - London,

University of Chicago Press, 1981, nastal iz prispevkov naslednjih avtorjev (prvotno objavljenih v *Critical Inquiry* 1980 in 1981): Hayden White, Roy Schafer, Jacques Derrida, Frank Kermode, Nelson Goodman, Seymour Chatman, Victor Turner, Paul Ricoeur, Ursula K. Le Guin, Paul Hernadi, Robert Scholes, Barbara Herrnstein Smith, Louis O. Mink., Marilyn Robinson Waldman.

<sup>13</sup> Prim. G. Schiwy, n. d., str. 214-218.

<sup>14</sup> Prim. P. Ricoeur: *Temps et récit II*, Paris, Seuil, 1984, str. 49-149.

<sup>15</sup> R. Močnik trdi npr., da je "Sistem mode [...] skoz in skoz ortodoksno semiotično". Prim. n. d., str. 257. Prim. tudi R. Močnik: *Studia humanitatis danes*, v: Roland Barthes, *Retorika starih. Elementi semiologije*, Ljubljana, ŠKUC, Filozofska fakulteta, 1990, str. 217-218.

<sup>16</sup> Prim. F. Jameson: *Političko nesvesno: Pripovedanje kao društveno-simbolični akt*, Beograd, Rad, 1984, str. 122-224.

<sup>17</sup> Prim. T. Eagleton: *Književna teorija*, Zagreb, SNL, 1987, str. 105-164.

<sup>18</sup> T. Eagleton, n. d., str. 153.

<sup>19</sup> R. Krauss: *Poststrukturalizem in paraliterarnost*, Literatura II, 1990, št. 2, str. 133-137.

<sup>20</sup> N. d., str. 137.

## **Alčič Pogačnik** **DERRIDA O JOYCEU**

"Nakupovanje je lahko prijetno preprosto, če plačujete s podpisom... Plačevanje s plačilno kartico je enostavno. Dovolj je, da prodajalcu predložite svojo kartico in s podpisom overite račun. Vse drugo bosta namesto vas opravila prodajalec in banka.... Zahtevajte pristopno izjavo... Vaš podpis velja kot denar."

(Iz reklame Ljubljanske banke)

"Vsak piše zato, da bi izbrisal samega sebe, in pri tem zapusti (le zato, da bi ga opustil) arhiv svojega lastnega brisanja" (D1, str. 146),<sup>1</sup> pravi Derrida v svojem prvem spisu, posvečenem izključno Joyceu, *Deux Mots pour Joyce*, transkripciji predavanja v centru Georges-a Pompidouja novembra 1982. V njem je sam povedal, kako je o Joyceu pisal v svojih najpomembnejših tekstih: "... kadarkoli pišem, tudi v najbolj akademskih člankih, vedno pride na plan Joyceov duh" (D1, str. 149).

Na osrednjem mestu svoje prve knjige *L'origine de la géométrie de Husserl* (1962) postavi nasproti Husserlovi tezi o združevanju pomenov v pisavi ('zaradi skupnega jedra pomena' - Husserl) Joyceovo skrajno nerazumljivo pisanje, pisavo, pisano v več jezikih hkrati. V *Pharmacie de Platon* najdemo opombo (v *Tel Quel* 1967 op. št. 4, v *La dissémination* kasneje op. št. 17), v kateri Derrida zapiše, da je "celotno delo pravzaprav nekakšno predavanje-o/ branje (lecture) *Finnegans Wake*". Kot Glas (1974) ali spis o hieroglifih (1978) se *Pharmacie de Platon* vrti